

Зміст

Список скорочень	7
Розділ 1. Поняття, система і значення Особливої частини кримінального права та наукові рекомендації щодо кваліфікації злочинів	8
1.1. Поняття і система Особливої частини кримінального права	8
1.2. Наукові рекомендації до кваліфікації злочинів	10
<i>Контрольні запитання</i>	<i>16</i>
<i>Список рекомендованої літератури</i>	<i>16</i>
Розділ 2. Злочини проти основ національної безпеки України	17
2.1. Поняття і значення злочинів проти основ національної безпеки України	17
2.2. Види злочинів	18
<i>Контрольні запитання</i>	<i>33</i>
<i>Список рекомендованої літератури</i>	<i>33</i>
Розділ 3. Злочини проти життя та здоров'я особи	34
3.1. Співвідношення злочинів проти життя та здоров'я в системі злочинів проти особистості	34
3.2. Види злочинів проти життя особи	38
<i>Контрольні запитання</i>	<i>76</i>
<i>Список рекомендованої літератури</i>	<i>76</i>
Розділ 4. Злочини проти волі, честі та гідності особи	78
4.1. Загальна характеристика злочинів проти волі, честі та гідності особи	78
4.2. Види злочинів	79
<i>Контрольні запитання</i>	<i>97</i>
<i>Список рекомендованої літератури</i>	<i>98</i>
Розділ 5. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи	99
5.1. Загальна характеристика злочинів проти статевої свободи і статевої недоторканості особи	99
5.2. Види злочинів	101
<i>Контрольні запитання</i>	<i>111</i>
<i>Список рекомендованої літератури</i>	<i>111</i>

Розділ 6. Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини	112
6.1. Загальна характеристика злочинів проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина	112
6.2. Види злочинів	114
<i>Контрольні запитання</i>	<i>163</i>
<i>Список рекомендованої літератури</i>	<i>163</i>
Розділ 7. Злочини проти власності	165
7.1. Поняття і види злочинів проти власності	165
7.2. Види злочинів	169
7.3. Корисливі злочини проти власності, не пов'язані з обертанням чужого майна на свою користь або на користь інших осіб	186
<i>Контрольні запитання</i>	<i>202</i>
<i>Список рекомендованої літератури</i>	<i>202</i>
Розділ 8. Злочини у сфері господарської діяльності	203
8.1. Загальна характеристика злочинів у сфері господарської діяльності	203
8.2. Види злочинів	206
<i>Контрольні запитання</i>	<i>265</i>
<i>Список рекомендованої літератури</i>	<i>265</i>
Розділ 9. Злочини проти довкілля	266
9.1. Загальна характеристика злочинів проти довкілля	266
9.2. Види злочинів	267
9.3. Злочини у сфері лісокористування, захисту рослинного і тваринного світу	287
<i>Контрольні запитання</i>	<i>302</i>
<i>Список рекомендованої літератури</i>	<i>302</i>
Розділ 10. Злочини проти громадської безпеки	303
10.1. Загальна характеристика злочинів проти громадської безпеки та їх види	303
10.2. Види злочинів	305
<i>Контрольні запитання</i>	<i>351</i>
<i>Список рекомендованої літератури</i>	<i>351</i>
Розділ 11. Злочини проти безпеки виробництва	352
11.1. Загальна характеристика та види злочинів проти безпеки виробництва	352
11.2. Види злочинів	355

<i>Контрольні запитання</i>	363
<i>Список рекомендованої літератури</i>	363
Розділ 12. Злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту	364
12.1. Загальна характеристика і види транспортних злочинів	364
12.2. Види злочинів	366
<i>Контрольні запитання</i>	394
<i>Список рекомендованої літератури</i>	395
Розділ 13. Злочини проти громадського порядку та моральності	396
13.1. Загальна характеристика і види злочинів проти громадського порядку та моральності	396
<i>Контрольні запитання</i>	422
<i>Список рекомендованої літератури</i>	422
Розділ 14. Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення	424
14.1. Загальна характеристика та види злочинів проти здоров'я населення	424
14.2. Види злочинів	428
<i>Контрольні запитання</i>	468
<i>Список рекомендованої літератури</i>	469
Розділ 15. Злочини у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації	470
15.1. Загальна характеристика злочинів у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації	470
15.2. Види злочинів	471
15.3. Злочини, які посягають на недоторканність державних кордонів	476
<i>Контрольні запитання</i>	486
<i>Список рекомендованої літератури</i>	486
Розділ 16. Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднання громадян та злочини проти журналістів	487
16.1. Загальна характеристика злочинів проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднання громадян та злочинів проти журналістів	487
16.2. Види злочинів	488
<i>Контрольні запитання</i>	530
<i>Список рекомендованої літератури</i>	531

Розділ 17. Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку	532
17.1. Загальна характеристика злочинів у сфері комп'ютерної інформації	532
17.2. Види злочинів	534
<i>Контрольні запитання</i>	<i>542</i>
<i>Список рекомендованої літератури</i>	<i>543</i>
Розділ 18. Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг	544
18.1. Загальна характеристика злочинів у сфері службової та професійної діяльності	544
18.2. Види злочинів у сфері службової та професійної діяльності	547
<i>Контрольні запитання</i>	<i>566</i>
<i>Список рекомендованої літератури</i>	<i>566</i>
Розділ 19. Злочини проти правосуддя	568
19.1. Загальна характеристика злочинів проти правосуддя	568
19.2. Види злочинів	569
<i>Контрольні запитання</i>	<i>617</i>
<i>Список рекомендованої літератури</i>	<i>618</i>
Розділ 20. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби	619
20.1. Загальна характеристика військових злочинів	619
20.2. Види злочинів	621
<i>Контрольні запитання</i>	<i>651</i>
<i>Список рекомендованої літератури</i>	<i>652</i>
Розділ 21. Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку	653
21.1. Загальна характеристика злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку	653
21.2. Види злочинів	654
21.3. Злочини проти безпеки людства	662
<i>Контрольні запитання</i>	<i>671</i>
<i>Список рекомендованої літератури</i>	<i>671</i>

Список скорочень

ККУ (КК України) – Кримінальний кодекс України

ВІЛ – вірус імунодефіциту людини

СНІД – синдром набутого імунного дефіциту

ВВР (ВВР України, Відомості ВРУ) – Відомості Верховної Ради
України

Поняття, система і значення Особливої частини кримінального права та наукові рекомендації щодо кваліфікації злочинів

1.1. Поняття і система Особливої частини кримінального права

Кримінально-правові норми передбачають покарання за окремі види суспільно небезпечних діянь, а у своїй сукупності становлять Особливу частину кримінального законодавства України. Якщо норми Загальної частини кримінального права визначають принципи, підстави і межі відповідальності суб'єктів, визнаних винними у вчиненні окремих видів злочинів, то норми Особливої частини мають у своєму змісті конкретні кримінально-правові заборони і встановлюють міру покарання за їх порушення. Загальна і Особлива частини кримінального законодавства утворюють одне кримінальне право України.

Єдину нормативно-правову систему України становить Кримінальний кодекс (КК), який був прийнятий Верховною Радою України 5 квітня 2005 р. Він також складається із Загальної і Особливої частин, які органічно пов'язані між собою. Взаємозв'язок зазначених частин кримінального права виявляється в тому, що вони мають однакові завдання, передбачені в статтях КК України; однакові принципи, закріплені в Конституції України та Кримінальному кодексі України і нормах міжнародного права (ч. 1 ст. 3 КК України). Норми Загальної частини є базовими для всього кримінального законодавства та основою реалізації норм Особливої частини, останні, своєю чергою, наповнюють норми загальної частини конкретним змістом.

За наявністю обставин, що виключають злочинність діяння, яке формально підпадає під ознаки конкретного складу злочину, перед-

баченого Особливою частиною, перевага надається положенням Загальної частини. Проте це не зменшує самостійності Особливої частини кримінального права. Як тільки в нормах Особливої частини безпосередньо вказується коло суспільно небезпечних діянь, то відразу вказуються види, розміри (термін) покарання за їх порушення.

Зазначимо, що заборонні норми хоча й домінують в Особливій частині кримінального права, проте не є вичерпними в її змісті. Предмет Особливої частини становлять й інші норми, зокрема норми визначення й заохочування, які не висвітлюють сутності Особливої частини тому, що вони обумовлені не охоронною, а регулятивною функцією кримінального права.

Кримінальний кодекс України складається також із двох частин – Загальної і Особливої, які пов'язані між собою. У ньому на законодавчому рівні закріплені основоположні засади і підстави кримінальної відповідальності, система і мета покарань, порядок їх призначення та умови звільнення, визначено особливі умови кримінальної відповідальності неповнолітніх, правові наслідки судимості тощо. На підставі наведеного можна дійти висновку, що Особлива частина кримінального права передбачає сукупність норм, визначених у певному порядку, які встановлюють вичерпне коло діянь, що визнаються злочинами, та конкретні покарання за їх вчинення, а також підстави кримінальної відповідальності. Необхідно зазначити, що автори підручників з кримінального права пропонують різні варіанти визначення Особливої частини кримінального права, проте їх зміст значною мірою збігається.

Під системою Особливої частини кримінального права розуміють класифікацію норм залежно від особливостей родових об'єктів злочинів, їх розміщення у відповідних розділах Кримінального кодексу та статтях КК України.

І тут варто наголосити, що саме особливості родового об'єкта дозволили скласти науково обґрунтовану класифікацію всіх злочинів та відповідних кримінально-правових норм у межах конкретних розділів КК України. Отже, окремі розділи КК вказують на родовий об'єкт відповідної групи злочинів. Так, найбільш небезпечними в КК України визначені злочини проти основ національної безпеки України, в яких родовий об'єкт має вирішальну роль. Однак потрібно пам'ятати, що окремі розділи КК України відображають у своїх назвах особливості безпосередніх об'єктів основних груп злочинів. Наприклад, у розділі 2 об'єднані злочини проти життя та здоров'я особи, у розділі 3 – злочини проти волі, честі та гідності

особи. І так всі двадцять розділів згруповані здебільшого з урахуванням основного і безпосереднього об'єктів. Такий поділ злочинних діянь дуже полегшує роботу практичних підрозділів. Отримавши повідомлення про вчинений злочин, вони відразу розуміють, який розділ містить кваліфікацію діяння суб'єкта. Вони розуміють, що така систематизація злочинів за їх об'єктами має важливе кваліфікаційне значення.

Разом з тим зауважимо, що, як уже зазначалося, кримінальне право ґрунтується на Конституції України та загальновизнаних принципах і нормах міжнародного права. Проте це положення не стосується встановленого кола злочинів. Норми кримінального права, наведені в міжнародних договорах і конвенціях, не можна застосовувати безпосередньо в Україні. Спочатку вони мають бути імплементовані в національне кримінальне законодавство України.

Отже, можна стверджувати, що Особлива частина кримінального права має велике значення, яке полягає в тому, що її норми:

- забезпечують охорону найбільш важливих суспільних відносин;
- предметно впроваджують принцип законності, який виявляється в тому, що злочинність і караність діяння визначається нормами, тільки визначеними в ній, аналогія неможлива;
- забезпечують реалізацію кримінальної політики держави;
- фіксують ситуацію конкретного складу злочину, що дозволяє швидко кваліфікувати діяння суб'єкта;
- дозволяють класифікувати склад злочинів залежно від характеру і ступеня суспільної небезпеки на основі кваліфікованих та особливо кваліфікованих видів, що, своєю чергою, дає можливість диференціювати міру покарання для винного суб'єкта.

1.2. Наукові рекомендації до кваліфікації злочинів

Правильна кваліфікація злочинів має важливе значення як з наукових позицій, так і практичного боку. Можна погодитися з тими науковцями, які, по-перше, вважають ці дії невід'ємною частиною правозастосовної діяльності, по-друге, важливою роботою щодо боротьби зі злочинністю та зміцнення законності.

У юридичній літературі і конкретно в підручниках з кримінального права України поняття «кваліфікація злочинів» тлумачиться неоднозначно: 1) як процес встановлення відповідного діяння в кримінально-правовій нормі; 2) як кінцевий результат (висновок) отри-

маного — як наслідок процесу пізнання і змісту такої діяльності. Зауважимо, що в процесі пізнання практичні працівники, самі того не усвідомлюючи, використовують логічні категорії, щоб дійти певного висновку. Як правило, цю кваліфікацію взагалі здійснюють до встановлення ознак злочину та їх злочинного характеру, а потім йдеться вже про кваліфікацію в її вузькому сенсі, тобто про кваліфікацію саме злочину. Зазначене показує, що між цими поняттями існує неподільний зв'язок та взаємодоповнення, що й ураховують у дефініції «кваліфікація злочину».

Отже, під кваліфікацією злочинів розуміють встановлення та юридичне закріплення точної відповідності між ознаками вчиненого та ознаками складу злочину, передбаченого кримінально-правовою нормою. Звідки випливає, що поняття «кваліфікації злочинів» охоплює як розумовий процес самого дослідження, аналітичну діяльність, так і отриманий результат. Зазначене свідчить, що кваліфікація злочину як процес відбувається в кілька етапів, які визначаються за двома підставами, а саме: 1) як частина єдиного досліджуваного процесу і 2) як власне — кваліфікація, що надається на різних стадіях кримінального процесу. Зауважимо, що повнота і точність кваліфікації залежать від стадії кримінального процесу. Наприклад, саме повідомлення про підозру за певною статтею має тимчасовий характер, оскільки процесуальна особа на той час не має повної інформації про вчинене суспільно небезпечне діяння.

Водночас необхідно зазначити, що наукові підстави кваліфікації злочину ґрунтуються на певних ознаках, дотримання яких допомагає забезпечити правильність встановлення кримінально-правової характеристики вчиненого діяння. Науковці не мають єдиної думки щодо кількості принципів кваліфікації, а деякі взагалі про них не згадують. Проте ми поділяємо позицію тих, хто визначає як основні такі принципи кваліфікації: об'єктивність, точність, повнота та істинність, яка завжди конкретна і може бути правильною з урахуванням умов, місця і часу, за яких злочин набуває чинності.

У науці кримінального права розрізняють абсолютну і відносну істину кваліфікації злочинів. Відносна істинність визнається тому, що юридична оцінка не відображає всієї сукупності обставин кримінальної справи, а обмежується лише ознаками, що мають місце в межах складу злочину. Інші ознаки, хоча й мають певне кримінально-правове значення під час кваліфікації, до уваги не беруться. Відносна істинність також відображає діалектичний характер відповідності кваліфікації фактичним обставинам справи на певній стадії

кримінального процесу. Стосовно абсолютної істинності кваліфікації, то вона означає, що співвідношення між кримінально-правовою нормою і фактично вчиненим діянням встановлені правильно.

З огляду на викладене можна дійти висновку, що точна кваліфікація передбачає ту кримінально-правову норму, яка найбільш конкретно і повно описує вчинене суспільно небезпечне діяння, що означає не тільки визначення конкретної статті КК України, а й за їх наявності частини і пункту цієї статті.

Повнота кваліфікації вимагає встановлення всіх кримінально-правових норм, в яких хоча б частково має місце характеристика вчиненого злочину. Тоді практичний працівник має:

- вказати всі статті КК України, за якими передбачена кримінальна відповідальність за вчинений суб'єктом злочин (злочини), а також, за необхідності, частини і пункти цих статей;
- за наявності в кримінально-правовій нормі альтернативних визначень під час кваліфікації беруться до уваги тільки ті з них, які фактично мають місце у вчиненому суспільно небезпечному діянні;
- вказати всі обов'язкові ознаки складу злочину незалежно від того, визначені вони в законі безпосередньо чи ні;
- встановити і врахувати норми Загальної частини КК України.

Спираючись на власний практичний досвід, ми поділяємо думку тих науковців, які вважають, що в процесуальних документах необхідно відображати не тільки обов'язкові, а й факультативні ознаки складу скоєного злочину.

У юридичній літературі кваліфікацію поділяють на офіційну, або легальну, та доктринальну, або неофіційну.

Під офіційною розуміють кримінально-правову кваліфікацію злочину, яку здійснюють за конкретною кримінальною справою, спеціально на це уповноважені державою особи (органи дізнання, слідчі, прокурори, судді).

Доктринальна (неофіційна) кваліфікація має місце в разі, якщо правову оцінку злочинному діянню дають наукові працівники, автори публікацій у засобах масової інформації, монографіях, підручниках тощо.

Отже, можна стверджувати, що доктринальна кваліфікація в процесуальних документах свого відображення не знаходить, а за своїм змістом становить собою не кваліфікацію злочину, а юридичний аналіз або юридичну оцінку, яка не має правових наслідків.

Вважаємо, що практичні працівники з нами погодяться, що кваліфікація злочинів здійснюється за певними правилами, тобто прийомом,